

VI

İslâm Hukukunda Gayr-ı Müslimler

Prof. Dr. Abdulkadir ŞENER

Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi, İzmir

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim'de, insanlar arasında adaletle hükmetmeyi, zulümden ve haksızlıktan kaçınmayı emreden pek çok âyet vardır. İslâm hukukunda insanlara karşı nasıl davranılması gerektiğini ortaya koyan şu âyet-i kerimeleri, burada hatırlatmak isterim.

“Hiç şüphesiz Allah, size emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder.”¹

“Ey inananlar, Allah için adaleti dimdik ayakta tutan şahidler olun. İşte bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'tan sakının. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”²

Milletlerarası ilişkilerin temel felsefesine işaret eden âyet-i kerimelerden sadece bir tanesini zikretmekle yetiniyorum.

“Ey insanlar, Biz, sizleri bir erkekle bir kadından yarattık. Sizi, birbirinizi tanıyasınız diye milletler ve kabileler haline koyduk. Allah katında en şerefliiniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah, bilen ve haberdar olandır.”³

İslâm hukukçuları, insanları önce ikiye ayırırlar:

1. Müslümanlar,
2. Gayr-i Müslimler (Müslüman olmayanlar).

Gayr-i Müslimler de, siyasi yönden:

- a. Ehl-i harb (Müslümanlara karşı savaş halinde olanlar, harbiler),

b. Ehl-i ahd (Müslümanlarla antlaşma yapmış olanlar) şeklinde ikiye ayrılırlar.

Ehl-i ahd olanlar da, şöylece üç sınıf teşkil ederler:

- i. Zimmiler (İslâm devletinin himayesini kabul edenler, ehl-i zimme).
- ii. Muâhedler (kendileriyle barış yapılmış olanlar, ehl-i hudne),
- iii. Müste'minler (kendilerine eman verilmiş olanlar, ehl-i eman).

İslâm hukukçuları, gayr-i Müslimleri, din ve inançlarına göre de şöylece birkaç kısma ayırmışlardır.

1. Ehl-i kitab (kendilerine semâvi kitap gönderilmiş olanlar). Yahudilerle Hristiyanlar bu kısma girerler.

2. Ehl-i kitab olmayanlar. Mecûsiler ve puta tapanlar (müşrikler) da bu kısımda yer alırlar.

İslâm hukukunda gayr-i Müslimler, kısımlarına göre farklı statülere sahiptirler.

İslâm hukukçuları, ülkeleri de, genellikle üçe ayırırlar:

1. İslâm ülkesi (İslâm devletinin hakimiyetinde olan ülke, dâru'l-islâm),
2. İslâm devletinin hakimiyetinde olmayan ülke (Müslümanlarla savaş halinde olan ülke, dâru'l-harb).
3. Müslümanlarla barış halinde olan ülke (dâru's-sulh).

Burada biz, gayr-i Müslimlerden ehl-i kitab olup İslâm ülkesinde yaşayan zimmilerle müste'minlerin hukuki statüleri üzerinde duracağız.

ZİMMÎLER

Vatandaşlık, genellikle, ferdle devlet arasındaki siyasî ve hukuki bağıdır, diye tanımlanır. Buna göre, İslâm ülkesinde sürekli olarak yaşayan insanların hepsi, bu ülkenin vatandaşlarıdır: bunlar ister Müslüman, isterse zimmî olsunlar.⁴

İslâm ülkesinde sürekli olarak yaşayan zimmilere "gayr-i Müslim tebea" veya gayr-i Müslim reâyâ" da denir.

Zimmiler Allah'ın, Peygamber'in ve Müslümanların zimmetindedirler; yani Müslümanlar, onlara, Allah ve Peygamber'in buyruklarına uyarak söz vermişlerdir. Devlete boyun eğdikleri ve kendileri de sözlerinde durdukları sürece canları, malları, ırz ve namusları korunacak ve bunlara

dokunulmayacaktır. Onlar da, buna karşılık devlete **cizye** verecekler, harac ve uşûr denilen vergileri ödeyeceklerdir. Ayrıca kamu düzenini bozacak davranışlarda bulunmayacaklardır.

Bu antlaşmadan sonra, İslam hukukuna göre uygulanması gereken kural şudur: Müslümanların lehlerine olan şeyler onların lehlerine, Müslümanların aleyhlerine olan şeyler de onların aleyhlerinedir. Buna göre zimmiler, tıpkı Müslümanlar gibi, bir takım haklara sahiptirler ve yine tıpkı Müslümanlar gibi, bir takım vecibelerle yükümlüdürler.

MÜSTE'MİNLER

İslam ülkesinde eman alarak, yani kendilerine güvence verilmek suretiyle yaşayan kimselere “müste'minler” veya “müste'menler” denilmektedir. Daha açık bir ifade ile meste'minler, ticaret yapmak veya başka bir iş amacıyla İslam ülkesine gelen ve kendilerine bir yıldan az olmak üzere oturma izni verilen yabancılarıdır. Hıyanetleri ve âsâyiş bozucu davranışları görülmedikçe, bunlar da, bir çok bakımdan zimmilerin statüsüne tâbi olup hukukun himayesindedirler; onların da can, mal, ırz ve namusları devletin güvencesi altındadır; Çünkü Kur'an-ı Kerim'de “Ey inananlar, akitleri (verdiğiniz sözleri] yerine getirin...”⁵ buyurulmuştur.

Müste'minlerin de ticaret yapma, mal-mülk edinme, dolaşma, topolanma, diledikleri yerde ikamet etme, mesken masûniyeti, öğrenim, inanç ve ibadet hürriyeti gibi haklarına saygı gösterilir. Onlar da umumi yollardan ve her türlü kamu hizmetlerinden yararlanırlar.⁶

Zimmilerle müste'minler arasında bazı statü farkları vardır. Meselâ, zimmi sâhipsiz ve ölü bir araziye ihyâ ederek ekilir-biçilir hale getirirse, Maliklerin çoğunluğu ile Hanefilere göre bu arazi onun olur; fakat müste'min, yabancı olduğu için böyle bir hakka sahip değildir.⁷

GAYR-İ MÜSLİMLERİN TEMEL HAKLARI

Devlet başkanlığı, ordu komutanlığı veya hâkimlik yapmak gibi doğrudan doğruya hükümlerle ilgili olan üst seviyedeki görevler, gayr-i Müslimlere verilmez. Ancak İslam devletine düşmanlıkları görülmeyen Zimmilerin devlet hizmetlerinde çalıştırılmalarında bir sakınca görülmemiştir. Nitekim Hz. Peygamber, Bedir esirlerinden bazılarını, Müslüman çocuklarına okuma-yazma öğretmekle görevlendirmiştir.⁸

Gayr-i Müslimlerin çalışma, diledikleri yerde ikamet etme, istedikleri gibi dolaşma ve toplanma hürriyetleri vardır. Ebu Hanife'ye göre ehl-i kitab olan zimmiler Harem-i Şerif'e (Mekke ve çevresine) dahi girebilirler⁹. İnanç, ibadet ve öğrenim hürriyetlerine dokunulmaz. Müslümanlığı kabul etmeye zorlanamazlar; çünkü Kur'an-ı Kerim'de, "Dinde zorlama yoktur..."¹⁰ buyurulmuştur. Onlar da, Müslümanlar gibi, mesken masûniyetine sahiptirler ve hiçbir şekilde haklarına tecavüz edilemez. Zira, "Allah, tecavüz edenleri sevmez."¹¹ Hz. Peygamber de, "Kim bir zimmiye eziyet ederse, ona ben hasım olurum ve kıyamet günü onun yakasına sarılırım."¹² Buyurulmuştur.

Öyle ki, İslam hukukuna göre, bir Müslüman eman alarak bir gayr-i Müslim ülkeye (dâru'l-harb'e gitse, orada da gayr-i Müslimlerin mallarına, canlarına, ırz ve namuslarına zarar veremez. Eğer onlara herhangi bir şekilde zarar verirse, bu zulüm olur. Zulüm ise İslâm'da haramdır.¹³

Hz. Peygamber, "Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz. Devlet başkanı da çobandır; o da sürüsünden sorumludur."¹⁴ Buyurulmuştur. Buna göre İslam ülkesinde yaşayan bir zimmi âciz kalır ve sıkıntıya düşerse, ona da Beytru'l-Malden (Hazineden) yardım edilir ve Müslümanlarca sadaka verilir.¹⁵

KOMŞULUK MÜNASEBETLERİ

Bir gayr-i Müslim hasta olursa, Müslüman komşularınca ziyaret edilir; iyileşince geçmiş olsun denir; cenazesi zuhur ederse, defnetmek için ona yardımcı olunur ve başsağlığı dilenir. Bir çocuğu doğarsa veya uzak-tan bir yolcusu gelirse tebrik edilir.¹⁶ Zimmilerin evlerine misafir olduğu zaman yemekleri yenir. Bu konuda Kuran-ı Kerim'de, "Kendilerine kitap verilenlerin yemekleri size helaldir; sizin yemekleriniz de onlara helaldir."¹⁷ buyurulmuştur.

DEVLETE KARŞI ÖDEVLERİ

Devletin himayesini gören ve kamu hizmetlerinden yararlanan zimmiler, askerlik hizmetinden muaf tutulmaktadırlar. Bütün bunlara karşılık, devlete boyun eğiş şu vergileri vermekle yükümlüdürler:

1. Cizye: Bu karşılıklı anlaşmaya veya ekonomik şartlara göre miktarı belirlenen ve yıllık olarak alınan bir baş vergisidir. Cizye mükellefleri, bu vergiyi veremeyecek duruma düşerlerse, cizye kaldırılır. Cizye vermeye

gücü yetmeyenlere işkence edilmez ve onlar hapisle tazyik olunmazlar. İslam ülkesinde tam bir yıl veya fazla ikamet izni verilen müste'minlerin de cizye ödemeleri gerekir. Deliden, kadın ve çocuklardan, cizye veremeyecek kadar fakir olan kimselerden, havra, kilise ve manastırlarda inzivâyâ çekilmiş bulunan din adamlarından cizye alınmaz.¹⁸

Cizye mükellefi gayr-i müslimler, müslüman olurlarsa cizye kalkar.

2. Harac: Müslümanların tarım ürünlerinden 1/10 oranında zekât (öşür) alınırken, zimmilerden "harac" adı altında bir arazi vergisi alınmaktadır. Bu, arazinin miktar ve verimlilik durumuna göre yılda, ya belirli oranda nakit olarak veya mahsulden alınır. Devlet başkanı isterse bu haracın kaldırılmasına karar verir. Harac da, mükellefin acze düşmesi halinde kalkar. Hanefi hukukçularına göre, zimmiler müslüman olsalar bile, harac kalkmaz; çünkü bu, arazinin vergisidir; sahibinin daha sonra müslümanlığı kabul etmesi, onu etkilemez.¹⁹

3. Uşûr: Belli ölçüde ticaret malına sahip olan müslümanların bu mallarından yılda 1/40 Zimmilerin ticaret mallarından 1/20 ve müste'minlerin ticaret mallarından ise 1/10 oranında alınan vergiye "uşûr" adı verilmiştir.²⁰

ÖZEL HUKUK AÇISINDAN: GAYR-İ MÜSLİMLER

Gayr-i Müslimler, tıpkı Müslümanlar gibi, bütün haklara sahiptirler. Onların da evlenme, çocuklarına veli olma, vasi tayinetme, nafaka, miras, mal ve mülk edinme hakları vardır. Onların bu haklarla ilgili statülerini, şöylece birkaç başlık altında ele alabiliriz:

1. Aile Hukuku

Zimmi ve müste'minlerin kendi aralarındaki nikâh akitleri geçerlidir; isterse bu akitler İslam hukuku açısından sahih olmasın. Eşlerden kadın müslüman olursa nikâhları feshedilir. Her ikisi de müslüman olurlarsa ve nikâhları İslam hukuku açısından başlangıçta sahih ise devam eder; sahih değil ise feshedilir. Zimmilerin kendi aralarında yaptıkları nikâh akitleri, İslam hukuku açısından geçersiz ise veya kendi dinlerine aykırı ise, şer'i mahkemelere başvurmaları halinde feshedilir.²¹

Müste'min bir erkek, İslam ülkesinde bir zimmi kadınla evlenirse, zimmi muamelesi görmez ve sürekli olarak orada oturma hakkına sahip olmaz. Ancak müste'min bir kadın, İslam ülkesinde zimmi bir erkekle

evlenirse, o da zimmi muamelesi görür ve orada sürekli olarak oturma hakkını kazanır.²²

Müslümanlar, ehl-i kitab olan zimmi ve müste'min kadınlarla evlenebilirler.²³ Böyle bir evlilik sonucunda doğacak çocuklar müslümanlardır. Ehl-i kitab olmayan mecûsi ve müşrik kadınlarla müslümanların evlenmeleri caiz değildir; çünkü Kur'an-ı Kerim'de, "İman edinceye kadar müşrik kadınlarla evlenmeyin. Bir mü'min câriye, hoşunuza giden bir müşrik kadından daha yeğdir"²⁴ buyurulmuştur. Yine Kur'an-ı Kerim'de, Müslüman kadınların müşriklerle evlendirilmemeleri açıkça belirtilmiştir.²⁵

İslâm hukukçuları, gayr-i Müslimlerle evlenen Müslüman bir kadının İslam dininden uzaklaşabileceği endişesiyle, Müslüman kadınların ehl-i kitab olan zimmilerle de evlenemeyeceklerini söylemişler ve buna müsaade etmemişlerdir. Mısır, Suudi Arabistan ve Irak gibi birçok İslam ülkelerinde bu yasak, günümüzde de devam etmektedir.²⁶

Zimmilerin nikâh akitleri sırasında tesbit ettikleri mehirler geçerlidir. Mehir tesbit etmemişlerse ve kendi dinlerinde de böyle bir yükümlülük yoksa, Ebu Hanife'ye göre kadının herhangi bir hak talebi söz konusu olmaz. Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve İmam Zufer'e göre ise, Müslümanlarda olduğu gibi, ona da mehr-i misil verilmesi gerekir.²⁷

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre zimmilerin talâkları vâki olur; çünkü İslam hukukunda boşama ehliyetine sahip olmak için Müslüman olmak şart değildir.²⁸ Buna göre gayr-i Müslim karı-koca, kendileri anlaşarak veya kadın kocasına bir mal vermek suretiyle de boşanabilirler. Maliki hukukçularına göre ise gayr-i Müslimlerin talâkı vâki olmaz.²⁹

Zimmi ve müste'min kadın, gayr-i Müslim kocasından boşanınca, İslam hukukçularının çoğunluğuna göre, Müslüman kadınlar gibi iddet bekler.³⁰ Ebu Hanife bu görüşe katılmaz. Ancak koca müslüman ise, bütün İslam hukukçularına göre, kadının iddet beklemesi gerekir.³¹

Zimmi ve müste'minlerin çocukları üzerinde velâyet, vesâyet ve onları büyütme (hıdâne) hakları vardır. Çocuklarını istedikleri gibi eğitebilirler ve onlara herhangi bir müdahalede bulunulmaz. Çocukları, erginlik çağına gelmeden önce ana-babalarına tâbidirler. Ana-babalarından birisi müslüman olursa, onların küçük çocukları da müslüman olmuş sayılır.³²

Gayr-i Müslimlerin nesepleri de beyine ve ikrar ile sâbit olur.

Hanifilere göre, yakınların nafakaları konusunda zimmilere de aynen İslam hukuku hükümleri uygulanır.

2. Miras Hukuku

Aynı dinden olan zimmiler, kan akrabalığı ve sıhri akrabalık sebebiyle birbirlerinden mirasçı olurlar. Aynı şekilde müsteminler de birbirlerinden miras alırlar. Ancak Hanefilere göre, ülke ayrılığı mirasa mâni teşkil ettiği için, ülke birliği olmayan müste'minler, aynı dinden olsalar bile birbirlerine mirasçı olamazlar. Diğer mezheplere göre ise, müste'minler arasındaki ülke ayrılığı mirasa mâni teşkil etmez. Öte yandan birçok İslam hukukçularına göre, zimmiler arasındaki din ayrılığı mirasa mâni olur. Hanefilerle bir kısım Şafiilere göre ise, onlar arasındaki din ayrılığı mirasa mâni olmaz.³³

İslâm hukukçularının hemen hemen hepsine göre, Müslümanlarla gayr-i Müslimler arasındaki din ayrılığı, mirasa mânidir. Bu esas, Hz. Peygamber'in "Müslüman kâfir'e, kâfir de müslümana mirasçı olmaz."³⁴ hadisine dayanır. Buna rağmen Muaz b. Cebel ve Muaviye b. Ebi Sufyan'ın müslümanı gayr-i Müslime mirasçı yaptıkları rivayet edilmektedir.³⁵ Fakat Şiilerin dışında kalan İslam hukukçuları, bu iki uygulamayı, şahsi birer yorum ve tasarruf olarak kabul etmişler ve genelleştirmemişlerdir.

Zimmilerin vasiyetleri de geçerli olup yerine getirilmesi gerekir.

3. Borçlar ve Ticaret Hukuku

Bu konuda İslam hukukunun koymuş olduğu genel kural şudur: Zimmi ve müste'minler, hukuki ve dünyevi işlerde aynen Müslümanlar gibidirler. Bununla birlikte onlara, kendi aralarında domuz ve içki alım-satımına müsaade edilerek, bazı istisnâi haklar tanınmıştır. Gayr-i Müslimler, Müslümanlarla icare ve alım-satım akitleri yapmak, şirket kurmak, birbirine vekâlet vermek ve şuf'a hakkına sahip olmak gibi bütün haklardan yararlanırlar; bu tür muamelelerde onlarla Müslümanlar arasında hiçbir fark yoktur. Ancak onlar, Müslümanlara zararlı olacak işleri yapamazlar ve silah ticaretiyle meşgul olamazlar.³⁶

Gayr-i müslimlerin ücretle müslümanların işlerinde çalışmaları, müslümanların da ücretle gayr-i müslimlerin işlerini yapmaları caizdir.³⁷

4. Vakıf ve Hayır Kurumları:

İslam hukukunda zimmilerin vakıf ve hayır kurumlarına da saygı gösterilmiştir. Onlar, yeni vakıflar veya hayır kurumları tesis edebilirler. Onların bu tür faaliyetlerde bulunmaları tamamıyla serbest olduğu gibi, Müslümanların vakıf ve hayır kurumlarından da yararlanmalarına müsaade edilmiştir.³⁸

CEZA HUKUKU VE YARGILAMA USÛLÜ AÇISINDAN GAYR-i MÜSLİMLER

1. Ceza Hukuku Açısından

İslam ceza hukukunun uygulaması açısından Müslümanlarla zimmîler arasında pek fark yoktur. Müste'minler de, Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre, kisası gerektiren ve zinâ iftirası (kafz) gibi kul hakkı üstün olan suçlardan dolayı hadd cezasına çarptırılırlar. Ebu Yusuf'a göre ise, onlara, Müslüman ve zimmîler gibi, işledikleri suçlardan dolayı İslam ceza hukukunun bütün işlemleri uygulanır. Ancak içki kullanma cezası (hadd-i şü'rb), gayr-i Müslimlerin hiçbirisine uygulanmaz; çünkü onların inançlarına göre içki kullanmak caizdir.³⁹

Burada İslam hukukunun ağırlık verdiği belli başlı suçlar ve bunlara uygulanan cezalar açısından gayr-i müslimlerin durumlarını şöylece gözden geçirebiliriz:

a. Adam Öldürme (Katl)

Bir zimmî, bir müslümanı veya bir zimmiyi kasdan öldürürse kisas cezasına çarptırılır. Taraflar isterlerse diyet ödemek suretiyle sulh da olabilirler. Bir Müslüman bir zimmiyi öldürürse, Hanefilere göre, yine kisas cezası uygulanır; çünkü Kur'an-ı Kerim'de, "Cana can..."⁴⁰ buyurulmuş ve öldürülenin din ve milliyetine işaret edilmemiştir.⁴¹ Ebu Yusuf'a göre, bir müste'mini kasten öldüren müslümana dahi kisas cezası tatbik edilir.⁴² Şayet bir müste'min, bir müslümanı, bir zimmiyi veya bir müste'mini kasden öldürürse, ona ittifakla kisas cezası verilir.⁴³

Hatâ ile öldürmelerde ise, din farkı gözetilmeksizin, mağdurun ailesine diyet verilmesi ve bir de mü'min köle âzâd edilmesi gerekir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Yanlışlıkla bir mü'mini öldüren kimsenin bir mü'min köle âzâd etmesi ve öldürülenin âilesine de diyet vermesi gerekir... Eğer o, aranızda anlaşma olan bir millettendir"

ise, öldürenin onun âilesine de diyet vermesi ve bir de mü'min köle âzâd etmesi gerekir."⁴⁴ İslam hukukçuları arasında müslümanla gayr-i müslimlerin diyet bakımından eşit olup olmadıkları ihtilafı ise de, Hanefilere göre, bu hususta müslümanlarla gayr-i müslimler arasında bir ayırım yapılmaz.⁴⁵

b. Yaralama

Yaralanmalarda, zimmi ve müste'minler, ceza hukuku açısından aynen Müslümanlar gibidirler. Suçlular, hangi dinden ve milletten olursa olsunlar, bu konuda kısas ve diyet bakımından eşittirler.⁴⁶

c. Mala Tecavüz

Hırsızlık suçlarında veya mala yönelik diğer suçlarda da Müslüman ve zimmiler eşit hükümlere tâbidirler. Bunlar, birbirlerinin mallarını çaldıkları takdirde had cezasına çarptırılırlar; çünkü Kur'an-ı kerim'de, "Erkek ve kadın hırsızın ellerini kesin..."⁴⁷ buyurulmuş olup âyette hırsızların Müslüman ve gayr-i müslim olmaları tasrih edilmemiştir.⁴⁸

Müslüman ve zimminin malını çalan müste'min de hadd cezasına çarptırılır. Ancak müste'minin malını çalan Müslüman ve zimmiye hadd cezası mı, yoksa ta'zir cezası mı uygulanacağı hususu tartışmalıdır.

Gasp, yankesicilik ve sair yollarla mala karşı işlenen tecavüz fiillerine İslam hukukunda ta'zir cezası öngörülür ve bu suçlardan dolayı verilecek ceza, Müslüman ve gayr-i Müslim farkı gözetilmeksizin, hâkimin takdirine bırakılır.

d. Irza Tecavüz (Zinâ)

Bir zimmi veya müste'min, İslam ülkesinde Müslüman bir kadınla zinâ ederse, Hanefilere göre, hadd cezasına çarptırılır. Mâliki, Şafii ve Hanbelilere göre ise, İslam ülkesinde Müslüman bir kadınla zinâ eden zimmi ve müste'mine ölüm cezası verilir. Bir zimmi bir zimmi kadınla zinâ ederse, Ebu Hanife'ye göre yine hadd cezası gerekir. Ebu Yusuf'a göre, böyle bir suç işleyen müste'mine de aynı ceza verilir. Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre ise, İslam ülkesinde gayr-i Müslim ile zinâ eden müste'mine had cezası değil, ta'zir cezası uygulanır.⁴⁹

Mâlikiler, birbirleriyle zinâ eden zimmilerin kendi dini hukuklarına göre cezalandırılmaları gerektiğini söylerler.⁵⁰

Müslümanlar, zimmi ve müste'minlerle zinâ ederlerse, hadd cezasına çarptırılırlar. Bu konuda İslam hukukçuları arasında herhangi bir anlaşmazlık yoktur.⁵¹

e. Zinâ İftirası (Kazf):

Müslümanlara zinâ iftirasında bulunan müslüman ve gayr-i müslimlere hadd cezası uygulanır. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de, müslüman ve gayr-i müslim ayrımı yapılmaksızın ve açık bir şekilde ifade edilmiştir.⁵² Ancak bir Müslüman veya gayr-i Müslim, zimmi veya müste'min olan bir kimseye zinâ iftirasında bulunursa, çoğunluğa göre ona ta'zir cezası verilir. Zâhirlere göre ise; müslümana zinâ iftirasında bulunan zimmi öldürülür; birbirlerine zinâ iftirasında bulunan zimmi ve müste'minlere de hadd cezası gerekir.⁵³

f. Ahdi Bozma Niteliği Taşıyan Suçlar

Zimmi ve müste'minler, devlete karşı ayaklanıp bir bölgeyi ele geçirecek, Müslümanlarla savaşılırsa, ahidlerini bozmuş olurlar ve kendileriyle savaşmak zorunlu hale gelir. Yol keserek soygun yapmaları halinde ise, bu suçu işleyen müslümanlar gibi cezalandırılırlar.⁵⁴

Zimmiler, Müslümanlar aleyhine casusluk yaparlarsa Ebu Hanife ve Şafii'ye göre, bu, âdi bir suçtur ve onlara ta'zir cezası verilir. Ebu Yusuf, Mâliki ve Hanbeliler böyle bir suç işlemekle ahidlerini bozmuş olduklarını ve onların ölüm cezasına çarptırılacaklarını söylerler. Ebu Yusuf'a göre, casusluk yapan müste'minler de ölüm cezasına çarptırılırlar. Diğer İslam hukukçuları ise casusluk yapan müste'minin ta'zir cezasıyla cezalandırılacağı görüşündedirler.⁵⁵

Zimmilerin Müslümanlara zarar vermeleri, bir müslümanı öldürmeleri, zinâ veya livâta yapmaları, Dine, Kitaba ve Peygambere sövmeleri, Hanefilere göre, ahidlerini bozmaz. Sadece bu suçların gerektirdiği hadd veya ta'zir cezalarıyla cezalandırılırlar. Ancak ta'zir cezasını gerektiren suçları işlemeye ısrar ve tekerrürleri görülürse, cezaları ağırlaştırılır; hattâ kamu düzenini korumak için bu tür kimseler, siyaseten ölüm cezasına bile çarptırılırlar.⁵⁶

2. Yargılama Usulü Açısından

a. Şer'i Mahkemelerin Yetki Alanı

Şeri mahkemelerin, hem Müslümanlarla hem de gayr-i Müslimlerle ilgili bütün davalara bakma yetkisi bulunduğu şu âyet-i kerimelerden açıkça anlaşılmaktadır:

‘Eğer onlar sana gelirlerse aralarında hükmet....’ (Maide, 42).

‘Aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen hakkı bırakıp onların isteklerine uyma...’ (Maide, 48).

İslam hukukçuları, gayr-i Müslimlerin bir kısım davalarına bakma yetkesinin, şer'i mahkemelere tarafların ortak rızalarıyla başvurmaları neticesinde mi, yoksa taraflardan birisinin bu mahkemelere başvurmasıyla mı doğacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

Hanefilere göre şer'i mahkemeler, İslam ülkesinde yaşayan her vatan-daşın hukuki ve cezai davalarına bakar. Bu mahkemelere iki tarafın birlikte başvurmaları şart değildir. Dini nitelikte olan aile hukuku ile ilgili davalara gelince, Ebu Hanife bu konuda gayr-i Müslim tarafların kendi rızalarıyla bu mahkemelere birlikte başvurmalarını şart koşar. Ebu Yusuf, Imam Muhammed ve Zufer'e göre ise, dava ile ilgili gayr-i Müslim taraflardan birisinin başvurması halinde, şer'i mahkemeler onların bu tür davalarına da bakmak zorundadır.⁵⁷

b. Gayr-i Müslimlerin Yargı Yetkileri

İslam ülkesinde gayr-i Müslimlerin, Müslümanlarla ilgili davalara bakmak üzere hâkim olarak tayin edilmeleri, ittifakla caiz görülmemiştir.⁵⁸ Çoğunluğa göre ise, onlar kendi davalarına bakmak üzere de hâkim olarak tayin edilemezler. Hanefi İslam hukukçuları, zimmilerin kendi özel davalarına bakmak kaydıyla hâkim olarak tayin edilebileceklerini söylerler.⁵⁹ Ancak Hanefilerin bu görüşleri, İslam ülkesinde zimmi bir hâkimin zimmilerle ilgili her nevi davalara bakabilecekleri anlamına gelmez. Bu, daha çok onların dini mahiyette olan aile hukuklarıyla ilgili meselelerinin kendi cemaat mahkemelerinde çözümlenmesinden öte gitmez. Ayrıca Hanefiler, zimmilerle aynı ülkeden olan müste'minlerin kendi aralarındaki bazı meseleleri çözümlmek için bir hakem tayin edilebileceklerini de caiz görmüşlerdir.⁶⁰

c. Şahadetleri

Müslümanlar, Müslüman ve gayr-i Müslimlere şahitlik yapabilirler. İslam hukukuna göre, zimmi ve müste'minler, yolculuk sırasındaki vasiyetin dışında, hiçbir konuda Müslümanlara şahitlik yapamazlar.⁶¹ Zira İslam hukukçularına göre şahadet, hâkimiyet (velâyeti)'in bir uzantısıdır. Hakimiyet, yani egemenlik ise, İslam ülkesinde sadece Müslümanlara aittir. Onlar, gayr-i Müslimlerin yolculuk sırasında Müslümanlara şahitlik yapmalarının caiz oluşunu ise, "Yolculuk sırasında size ölüm gelirse, vasiyetinize içinizden veya sizden olmayan iki âdil kimseyi şahit yapın..."⁶² ayetine dayanarak kabul ederler. Hanbeliler, buna kıyasla, gayr-i Müslimlerin zaruret halinde Müslümanlara, nerede olursa olsun, şahitlik yapabileceklerini söylerler.⁶³ Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre, müslümanın nikâh akdi, iki zimminin şahadetiyle de yapılabilir; çünkü Hz. Peygamber, "Nikâh, ancak iki şahitle caiz olur."⁶⁴ demiştir ve şahitlerin Müslüman olmaları şartından söz etmemiştir.

Hanefilere göre, zimmiler birbirlerine şahid olabilirler. Müste'minler de, eğer aynı ülkeden iseler, birbirlerine şahitlik yapabilirler. Ancak müste'minlerin zimmilere şahitlik etmeleri caiz olmadığı gibi, ülkeleri ayrı ise birbirlerine de şahitlikleri caiz değildir.⁶⁵

SONUÇ

İslam hukukunda gayr-i Müslimlerin hukuki statüleri hakkında pek çok eser yazılmış ve araştırmalar yapılmıştır. Burada biz, konuyu ayrıntılara girmeden ve çok özet olarak sunmaya çalıştık.

Görüldüğü gibi, İslam hukukunda bütün insanların temel haklarına, din ve inançlarına saygı gösterilmiştir. Ancak devletin hükümlerliği ile ilgili olduğu için siyasi ve kazâi konularda zimmilere Müslümanlardan daha az hak tanınmıştır. Müste'minlere de, yabancı oldukları için, zimmilere oranla daha az hak ve daha farklı bir statü tanınmıştır.

Konuya milli tarihimiz açısından bakacak olursak görürüz ki, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, İslam hukukunun genel mahiyetteki prensipleri, aşağı yukarı aynen uygulanmıştır. Tanzimata kadar Ermeni, Rum, Yahudi ve diğer gayr-i Müslim zümreler, İslam hukukunun kendilerine tanıdığı haklardan yararlanmışlar, bir kısım hukuki meselelerini kendi cemaat mahkemeleri aracılığı ile halletmişler, devlete karşı olan vecibelerini de yerine getirmişlerdir.

Tanzimatla başlayan Avrupalılaşıma hareketi sonucunda ülkemizdeki gayr-i Müslimlerin hukuki statülerinde, lehlerine olmak üzere, büyük değişiklikler yapılmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan ve laik hukuk sistemine geçildikten sonra memleketimizde, Müslüman ve gayr-i Müslim vatandaşlar, kanun karşısında eşit hale gelmişlerdir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, geçmiş yüzyıllarda İslam ülkesinde yaşayan gayr-i Müslimlere, kamu düzenini ilgilendiren konularda İslam hukuk kuralları uygulanmış, âile, miras ve bir kısım ticaret hukuku konularında ise, onlar kendi inançlarından kaynaklanan özel hukuk kurallarıyla baş başa bırakılmışlardır. Bu da, insan haklarına, inanç ve vicdan hürriyetine saygılı olma açısından, her halde o devirler için az bir şey değildir.

Kim ne derse desin, biz o milletiz ki, bir Mevlânâ çıkarmışız; hangi millet ve dinden olursa olsun, herkesi ümit dergâhımıza çağırmışız. Bir Yunus Emre çıkarmışız; bütün yaradılmışları sevmişiz, Yaradan'dan ötürü.

İşte bizim milli seciyemiz budur!